

Beata Bigaj-Zwonek

<http://orcid.org/0000-0003-1316-375X>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

beata.bigaj@ignatianum.edu.pl

Izabela Kaczmarzyk

<http://orcid.org/0000-0001-7310-2209>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

izabela.kaczmarzyk@ignatianum.edu.pl

Monika Stankiewicz-Kopec

<http://orcid.org/0000-0003-1650-3887>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

monika.kopec@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2026.5201.01

Edytorial

„Szlachetne zdrowie nikt się nie dowie, jako smakujesz, aż się zepsujesz” – pisał przed wiekami najślawniejszy z polskich poetów, Jan Kochanowski. I jest coś niezwykle symbolicznego w tym, że ten powszechnie znany wers pochodzący z fraszki *Na zdrowie* to skrzydlate słowa, cytowane i przypomniane po wielokroć nie tylko przez znawców i miłośników literatury staropolskiej. Trudno się temu dziwić, bo zdrowie i choroba to jedne z najbardziej egzystencjalnie uniwersalnych ludzkich doświadczeń. I dlatego kwestie medyczne można poddawać refleksji z bardzo wielu punktów widzenia, w tym z perspektywy ich zależności oraz uwarunkowań kulturowych. Wiedza medyczna, standardy terapeutyczne, stosowane leki i zabiegi, społeczna rola, a także pozycja medyków etc. są bowiem częścią rzeczywistości kulturowej właściwej dla danego miejsca na mapie, jak również dla danego momentu w dziejach.

Różnorodnym tekstem kultury, które tę medyczną podróż przez czas odzwierciedlają, przyjrzeni się autorzy tekstów zamieszczonych w tematycznej części niniejszego numeru „Perspektyw Kultury”, do którego lektury zapraszamy. Poszczególne artykuły to interdyscyplinarne spojrzenie na dawną i współczesną „medycynę, medyków i medykamenty” w kilku znaczących optykach, wskazujących, że kulturowy dyskurs wokół tej problematyki jest wciąż aktualny. Zasadą porządkującą nie jest więc chronologia analizowanych tekstów kultury, a ich problematyka.

Proponujemy Państwu z tego względu rozpoczęcie lektury od trudnego i w znacznej mierze tabuizowanego problemu choroby nowotworowej. Z tą problematyką zmierzyła się Bogusława Bodzioch-Bryła w artykule *Widmowość. Formy obrazowania choroby onkologicznej we współczesnej literaturze i malarstwie*, poddając analizie narracje maładyczne obecne w poezji Justyny Tomskiej, Sławomira Hornika, Tadeusza Różewicza, w prozie Miry Marcinów,

Małgorzaty Lebdy, w reportażu Anety Żukowskiej i eseju Stefana Szymutki. Konsekwencjom metaforyzowania ciężkich chorób i świadomego stosowania poszczególnych metafor przyjrzała się Adrianna Niżnik-Karmowska w artykule *Potoczne modele choroby na podstawie eseju Susan Sontag „Choroba jako metafora”*. Natomiast kwestie odpowiedzialnej komunikacji dotyczącej problematyki medycznej przeanalizowała Małgorzata Laskowska w artykule *Ethical aspects of “clickbait” in health communication: an analysis of headlines from news.google.com*, zwracając uwagę na rolę, jaką współcześnie stanowią clickbaity jako istotne elementy informacji zdrowotnej.

Kolejna, najliczniejsza grupa tekstów poświęcona została wizerunkom tych, którzy stanowią pierwszą linię walki z chorobą. Tematyka owych artykułów obejmuje zarówno perspektywę lekarek i lekarzy praktykujących w XIX i na początku XX w., ich obraz jako postaci literackich, ale też spojrzenie na pisarzy, którzy byli jednocześnie lekarzami. Znany dziewiętnastowieczny neurolog francuski Jean-Martin Charcot, związany z paryskim szpitalem psychiatrycznym Salpêtrière, jest postacią, której poświęciła uwagę Renata Stachura-Lupa w artykule *Lekcje profesora Charcota. Polskie echa – Gabriela Zapolska*, ukazując zainteresowanie aktorki i pisarki badaniami nad chorobami psychicznymi i nerwowymi. Natomiast Magdalena Sadlik w artykule *„Praktyka [...] to rzecz niełatwa”*. *Literackie portrety lekarzy w prozie Zofii Kowalewskiej i Zofii Kowerskiej* sięgnęła do dwóch zapomnianych powieści: *Marzyciel* (1896) pióra Zofii Kowerskiej oraz *Z pamiętników doktora* (1914) Zofii Kowalewskiej, których bohaterami są lekarze w myśl pozytywistycznych zaleceń podejmujący się niełatwego wyzwania „pracy u postaw” na prowincji w czasach zaborów. Z kolei Aneta Grodecka przeanalizowała w artykule zatytułowanym *Diagnoza zaburzeń umysłu w utworach pisarzy-lekarzy* utwory literackie, których autorzy posiadali medyczne wykształcenie. Poświęciła ona uwagę Antoniemu Czechowowi, Michaiłowi Bułhakowowi, Mieczysławowi Jarosławskiemu i Stanisławowi Lemowi, wskazując, że – chociaż posłużyli się fikcją literacką, to zarazem ich utwory stanowiły ważny głos w dyskusji o naturze ludzkiej świadomości oraz o relacjach między psychiką, ciałem i środowiskiem. Głos twórcy-pacjenta uwzględniła z kolei Agnieszka Kazibut w artykule *Patografia w rytmie serca: „Rok, w którym nie umarłem Mikołaja Grynberga”*, wpisując lekturę tego tekstu w ramy współczesnej humanistyki medycznej i akcentując terapeutyczną moc literatury oraz egzystencjalne znaczenie choroby, która staje się jedną z wielu opowieści o życiu. Z innego punktu widzenia spojrzęła Jolanta Kowal, którą zainteresowały pamiętniki lekarzy praktykujących w Wilnie pierwszej połowy XIX w. Jej artykuł *Z perspektywy uczniów Hipokratesa. Przyczynki do obrazu życia literacko-kulturalnego po rozbiorach na podstawie pamiętników Józefa Franka i Stanisława Morawskiego* dowodzi, że łączenie medycznej wiedzy i umiejętności z atencją do sztuki i sprawnym władaniem piórem pozwoliło wskazanym lekarzom nie tylko wpisać się w wileńską historię medycyny,

ale przede wszystkim dopełnić cenny dla współczesnych badaczy obraz życia literacko-kulturalnego dawnej Litwy. Innych rejonów i czasów dotyczy artykuł Doroty Szczęśniak *Lecznictwo na polskiej prowincji w okresie międzywojennym w pamiętnikach Zofii Karas* poświęcony lekarce-siłaczce z Suchej, która heroicznie walczyła o poprawę losu swoich pacjentów, utrwalając zarazem obraz beskidzkiej wsi w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Obraz lekarzy i lekarek sportretowanych w dziewiętnastowiecznych dramatach przedstawiła natomiast Anna Wypych-Gawrońska w artykule *Lekarz w dramacie. Utwory literackie i ich recepcja w teatrze polskim XIX w.*

Dwa ostatnie artykuły *W aptece i w kuchni. Warzywa i przyprawy o właściwościach leczniczych na kartach „Składu albo skarbcza...” Jakuba Kazimierza Haura (1632–1709)* autorstwa Beaty Stuchlik-Surowiak oraz *„Trzy węgielki w wodę kładź...”, czyli o miejscu węgla w lecznictwie ludowym (zarys problematyki)* Doroty Światały-Trybek koncentrują uwagę na kwestiach dawnych medykamentów. Przedmiotem zainteresowania Beaty Stuchlik-Surowiak jest dzieło Jakuba Kazimierza Haura zatytułowane *Skład albo skarbiec znakomitych sekretów ekonomiej ziemiańskiej*. Siedemnastowieczny autor zawarł w nim wiele cennych porad, w których przenikają się treści racjonalne z elementami myślenia magicznego. Porady te poświęcone były m.in. problemom medycznym, w tym działaniu leków roślinnych, sporządzonych na bazie warzyw oraz przypraw, które pomagać miały również na choroby stanowiące, jak wierzono, wynik czarów i efekt rzuconego uroku. Dorota Światały-Trybek na podstawie tekstów etnograficznych zarysowała z kolei wątek medycznych właściwości węgla drzewnego i kamiennego wykorzystywanych w dawnym lecznictwie ludowym jako element tzw. próby węglowej, związanej z odczynianiem uroków, stosowaniem węgla jako środka apotropeicznego i prognostyku w zakresie zdrowia.

